

Razvijanje komunikacijskih vještina kod djece jasličke dobi

Sremić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:300186>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**MARIJA SREMIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**RAZVIJANJE KOMUNIKACIJSKIH
VJEŠTINA KOD DJECE JASLIČKE DOBI**

Petrinja, rujan 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
PETRINJA**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Marija Sremić

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razvijanje komunikacijskih vještina
kod djece jasličke dobi**

MENTOR: dr. sc. Mario Dumančić

SUMENTOR: prof. Ana Valjak Čunko

Petrinja, rujan 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RANA KOMUNIKACIJA	3
2.1 USPOSTAVA INTERAKCIJE	3
2.2 RAZUMIJEVANJE JEZIKA	5
3. VERBALNO RAZDOBLJE	5
3.1 KONTROLA POZORNOSTI	6
4. POTICANJE KOMUNIKACIJE	6
4.1 ZAJEDNIČKE AKTIVNOSTI	7
4.2 IGRANJE	8
5. POTICANJE RAZVOJA GOVORA	9
5.1 RAZVOJ FINE MOTORIKE	9
5.2 PJESMICE I BROJALICE	11
5.3 SLIKOVNICE	11
6. DJECA S TEŠKOĆAMA U KOMUNIKACIJI	12
7. KOMUNIKACIJA ODRASLIH S DJECOM	14
8. DIJETE I JEZIK UMJETNOSTI	14
8.1 DRAMSKI JEZIK	15
8.2 GLAZBENI JEZIK	16
8.3 JEZIK TIJELA	16
8.4 LIKOVNI JEZIK	17
9. BABY SIGNS PROGRAM	18
9.1 POČETAK ZNAKOVANJA	19
9.2 RAZVOJNE FAZE ZNAKOVANJA	20
9.4 ZNAKOVANJE I DJECA S POSEBNIM POTREBAMA	20
9.5 PRIMJERI ZNAKOVANJA U MAĐOJ JASLIČKOJ SKUPINI	21
10. ZAKLJUČAK	22
LITERATURA	24
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA	26

Sažetak

Razvoj govora, jezika i komunikacije izuzetno je složen proces koji započinje od trenutka rođenja. Razvoj govora, a s njim i sposobnost komunikacije pridonosi razvoju djeteta kao socijalnog, emocionalnog i intelektualnog bića. Razvojem govora sve jasnije se izražavaju dječje emocije i intelektualni napredak. Dijete postupno usvaja različite oblike komuniciranja u suradnji s drugom djecom i odraslima. Početak razvoja govora predstavljaju predverbalne interakcije djeteta s okolinom. Između djeteta i njemu bliskih osoba počinje se uspostavljati rana emotivna komunikacija, za koju se smatra da je jedna od najvažnijih pretpostavki za zdrav govorni, a i za opći razvoj djeteta.

Roditelji najviše utječu na razvoj komunikacijskih vještina kod djece, ali također i odgajatelji imaju vrlo važnu ulogu u razvoju kako verbalne tako i neverbalne komunikacije.

U ovome radu putem literature istražujem i opisujem načine razvijanja i poticanja verbalnih i neverbalnih komunikacijskih vještina kod djece jasličke dobi.

Ključne riječi: govor, jezik, komunikacija, dijete, predverbalno i verbalno razdoblje

Summary

Development of speech, language and communication is an extremely complex process that starts from the moment of birth. The development of speech, and with it the ability to communicate, contributes to the development of child as a social, emotional and intellectual being. By speech development child's emotions and intellectual progress are more and more clearly expressed. The base for communication is closeness with child, is a created socio-emotional relationship.

In this work thru the literature I explore and describe ways of developing and encouraging verbal and non-verbal communication skills in children of nursery age. The child gradually adopts various forms of communication in cooperation with other children and adults.

The pre-verbal interaction of child with the environment represents the beginning of speech development. Between child and the persons closed to him/ her early emotional communication starts to be established, which is considered to be one of the most important assumption for healthy speech and general development of child. By creating the first words, verbal period begins. Kindergarten teacher monitors children's non-verbal and verbal reactions and expressions, and has an important role in developing and encouraging communication.

Keywords: speech, language, communication, child, pre-verbal and verbal period

1.UVOD

Dijete komuniciranjem izražava svoje osjećaje, misli i potrebe. Ono se socijalizira, emocionalno sazrijeva i upoznaje svijet. U suradnji s drugim osobama, dijete najlakše razvija govor i govornu komunikaciju, u čemu odgojitelj ima važnu ulogu. Pažljivo prati dječje neverbalne reakcije te sluša verbalne iskaze, pritom daje odgovore te proširuje dječje iskaze. Na taj način dijete dobiva povratnu informaciju te spoznaje novu jedinstvenost o sadržaju koji ga interesira.

Odgoj djeteta jasličke dobi ima svoje specifičnosti. Dijete se odvajajući od majke i ustupa za početak nepoznatoj osobi – odgojitelju. Taj prvi susret i komunikacija su značajni za brzu prilagodbu djeteta novim i nepoznatim uvjetima (Stevanović, 2003.). Uloga odgojitelja je od izuzetno velike važnosti. Ona će svojim toplim osmijehom i praćenjem svakog pokreta djeteta te aktivnim uključivanjem u zadovoljavanje svih njegovih potreba; bioloških, emocionalnih i socijalnih pomoći u adaptiranju. Osnova za komunikaciju je bliskost s djetetom tj. stvorena socio-emocionalna veza (Stevanović, 2003.). Kako se uspostavlja socio-emocionalna veza i međusobno razumijevanje s odgojiteljem tako će kod djeteta nestajati strah od odvajanja. Također to za dijete predstavlja i određenu sigurnost. Dovoljno je da vidi ili osjeti blizinu te osobe, da bi mirno i zainteresirano nastavilo aktivnost ili igru koju je započelo. „Emocionalni kontakt i komunikacija između malog djeteta i odrasle osobe obiluje neverbalnim razmjenama poruka, a ostvaruje se afektivnim dijalogom i praktično-situacijskom komunikacijom. U takvoj se komunikaciji stvara potreba za znakom. Taj znak (nositelj simbolične djelatnosti) jezični je kod. Dijete ga prihvaća kao sredstvo komunikacije.“ (R. Rade, 2002., str. 6.)

Nakon što odgojitelj ostvari komunikaciju s djetetom, potom će poticati komunikaciju djeteta s drugim djetetom, a zatim i cijelom odgojnom skupinom. Od prvog dodira i davanja igrački djetetu u ruke, razvit će se složenije aktivnosti koje će se proširiti na kontakte između dvoje djece gdje će jedno drugom dodavati ili otimati igračke pa preko uključivanja druge djece (Stevanović, 2003.). Ovim se kod djece stvaraju prvi društveni i socijalni kontakti zasnovani na zajedničkom iskustvu o igračkama, koje postaju temelj njihove komunikacije i suradnje. Dijete formira

vlastiti „govor“ kombiniranjem glasova, riječi, gesta i pokreta tijela, te na taj način komunicira s vršnjacima (Stevanović, 2003.). Kada dijete želi drugom djetetu nešto priopćiti, a tu više ne pomaže mimika ili gestikulacija, plač ili agresija na drugo dijete, tada sve više osjeća potrebu za verbalnom komunikacijom, koja se ostvaruje pomoću govora i riječi. „Zbog povećane i sve složenije socijalne interakcije djece, dijete je u situaciji da pronalazi najefikasnije načine sporazumijevanja. Dinamika odgojne grupe, promjene partnera u igri ili aktivnostima od djeteta zahtijevaju upotrebu zajedničkog koda – govornog izraza, radi bržeg i lakšeg sporazumijevanja. Odgojitelj u zajedničkim grupnim ili individualnim situacijama potiče i pomaže pri usvajanju i razvijanju govornog izraza djece.“ (A. Miljak, 1991., str. 25.)

Dijete će shvatiti da je govorno izražavanje najbrže, najjednostavnije i najodređenije. Uloga odgojitelja je da stvara povoljne govorne situacije i tako razvija dječje socijalne odnose i potiče intelektualni razvoj. Osnovni uvjet za pravilan razvoj dječjeg govora jest ispravan govor odgojitelja i roditelja kod kuće, te stvaranje pogodne atmosfere da se dijete može nesmetano izražavati o svemu što vidi oko sebe ili što ga u tom trenutku interesira.

2. RANA KOMUNIKACIJA

2.1 USPOSTAVA INTERAKCIJE

Prve interakcije između novorođenčadi i roditelja uglavnom su izmjene emocija a počnu odmah po rođenju vizualnim kontaktom te promjenama u ponašanju djeteta. Između šest i osam tjedana dijete se smiješi kao reakcija na društvenu interakciju (Sheridan, 1997.). U prva dva mjeseca života dojenče se glasa krikom, plačem i nekim fiziološkim zvukovima. To je faza kričanja (Starc i sur., 2004.). „Prvo glasanje je spontano, refleksno i odraz je fiziološkog stanja dojenčeta – ugone ili neugode. Ono u sebi nema komunikacijske usmjerenosti, ali ga okolina, posebice majka, počinje brzo shvaćati kao signale djetetova osjećanja. Na taj način između djeteta i njemu bliskih osoba počinje se uspostavljati rana emotivna komunikacija za koju se smatra da je jedna od najvažnijih pretpostavki i za zdrav govorni a i za opći razvoj djeteta.“ (Starc i sur., 2004., 27. str).

„Tijekom drugog mjeseca dijete počinje spontano proizvoditi jednostavne vokalne zvukove, artikulacijski prilično neodređene. Time započinje faza gukanja. Gukanje je povezano s osjećajem ugone. Također je urođeno te ga nalazimo u glasanju sve djece, bez obzira na rasu i kulturu kojoj pripadaju“ (Starc i sur., 2004., 27. str). „Rane interakcije dojenčeta i roditelja, tijekom kojih roditelji oponašanjem odgovaraju na gukanje, pa zatim zastanu i slušaju dok dojenče guče, pridonose djetetovom ranom razvoju svijesti o izmjeni redoslijeda kao načina verbalnog odnosa s drugim ljudima, što je jedno od osnovnih značajki govora kao komunikacijskog sredstva“ (Starc i sur., 2004., 27. str).

Slika 1: **Interakcija dojenčeta i roditelja**



Izvor: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSWcFGtnnsg912Pe5FrRoWDcTB6o3DNuZobwZ7wJr7Ogv-SIOkv>(14.09.2018.)

„U dobi između tri i šest mjeseci, djeca pokazuju spremnost za interakciju tako što se okreću i gledaju sa zanimanjem i s raznolikim izrazima lica. U razdoblju oko šestog mjeseca, započinje faza slogovanja. Dojenče uspijeva spojiti nekoliko jednakih slogova, koje pjevajući ponavlja. Počinje oponašati glasove iz svoje okoline i sve je više komunikacijski usmjereno prema njoj. U dobi od 9 do 10 mjeseci dojenče sve više ponavlja glasove materinskog jezika. Sve manje ponavlja slogove u nizu, te počinje kombinacija glasova koji nalikuju artikuliranim riječima, npr. be-ba, ta-te. Takvo slogovanje su slučajne kombinacije, a ne djetetove prve riječi kako djetetu bliske osobe nerijetko tumače“ (Starč i sur., 2004.,27.str.).

Geste sve češće služe u kombinaciji s glasanjem kad dojenče traži neki predmet ili kad izražava osjećaje u vezi s predmetima i događajima. Pokazivanje kažiprstom jedna je od najvažnijih komunikacijskih gesta, budući da uvlači druge u interakciju s djetetom a i vodi imenovanju predmeta i ljudi (Sheridan, 1997., 63.str). Ta se gesta počinje primjećivati od 9 mjeseci, a s 18 mjeseci djeca pokazuju predmete kako bi izrazila svoje zanimanje i podijelila to zanimanje s drugima. Okolina može uspostaviti komunikaciju na način da gleda i pokazuje u predmete i imenuje ih.

Slika 2: „Pokazivanje kažiprstom“ – jedna od najvažnijih komunikacijskih gesta



Izvor:https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTjKV5N2eKF_ge4sxUq04ZEc-9uBeywh5U493RZb1Dlc41vZgIY(14.09.2018.)

2.2 RAZUMIJEVANJE JEZIKA

Rana komunikacija odvija se u poznatim situacijama u kojima rutina i svakodnevna iskustva pomažu djeci točno pogoditi značenje, a bez velike potrebe da razumiju to što se govori. (Sheridan, 1997.) Razumijevanje jezika je odraz doprinosa pojedinog djeteta, ali i raznovrsnosti igara i društvenih interakcija u obitelji. Između 6 i 9 mjeseci starosti, dijete može prepoznati jednu ili dvije riječi za predmete, kao što su „tika-taka“ za sat ili mogu primjereno reagirati na „pa-pa“ ili „pljesni ručicama“. Od te dobi, dijete počinje pokazivati da razumije riječi koje se često ponavljaju i kratke komentare koji se rabe u poznatim situacijama, uz pomoć gesta. Nakon navršene godine dana, većina će djece prepoznati neke svakodnevne predmete bez pomoći gesta. U drugoj godini, djeca će sve brže prepoznati nove riječi i razumjeti do dvije ključne riječi u poznatim naredbama. U trećoj godini, razumjet će složenije prijedloge (u, na, ispod), glagole (jesti, trčati), a početi će i shvaćati razlike u veličini (mala lutka). Nakon navršene treće godine, djeca shvaćaju boje, položaj i nječne riječi i sve se češće služe jezikom u razmišljanju i zaključivanju. (Sheridan, 1997., 64.str).

3. VERBALNO RAZDOBLJE

„Između 12. i 18. mjeseca, odnosno prema nekim autorima, između 10. i 15. mjeseca nastaju prve riječi. Time počinje verbalno razdoblje u razvoju govora. Prve riječi su obično dvosložne, po vrsti imenice, a po sadržaju mogu činiti cijele iskaze uz mijenjanje značenja, ovisno o situaciji u kojoj su upotrijebljene. To su tzv. holofraze, rečenice od jedne riječi. Uz geste i mimiku, te kvalitetu izgovora (intonacija), u poznatoj situaciji, dijete i samim holofrazama vrlo uspješno komunicira s okolinom“ (Starc i sur., 2004.,28.str).

Potkraj 2. godine dijete oblikuje svoju prvu rečenicu. Pritom najčešće upotrebljava dvije riječi. Nakon pojave prve rečenice počinje savladavanje gramatike te naglo napredovanje u razvoju govora. S oko 3 i pol godine dijete u govoru rabi sve vrste riječi, ima rečenicu od tri i više riječi, dobro vlada osnovnim govornim disanjem i

primjenjuje glavnu gramatičku pravila. Možemo reći da je dijete u toj dobi svladalo osnovu materinskog jezika. (Škarić, 1988.)

Dijete sve više i kompetentnije rabi govor u komunikaciji s odraslima, te ga sve više rabi u regulaciji vlastitog ponašanja. Govorom prati sve što radi te sve više govori o onome što će raditi, tako da govor dobiva ulogu planiranja.

3.1 KONTROLA POZORNOSTI

Pozornost označava djetetovu sposobnost da gleda, sluša i koncentrira se na ono što vidi ili čuje. To je područje na kojem puno djece koja kasne s govornim razvojem pokazuje nezrelost, premda pozornost ovisi o situaciji i prirodi zadatka. (Shadan, 1997.)

„U prvoj godini života djeca su izrazito podložna distrakciji, jer njihovu pozornost privuče sve što je zanimljivo u okolini. Tek u drugoj godini života djeca se posvećuju vlastitom izboru aktivnosti. Ne vole upute i upadice sa strane. U trećoj godini, djeca mogu prekinuti određenu aktivnost kako bi primila upute. Prilikom davanja uputa, njihova pozornost mora biti potpuno usredotočena. Ponekad je potrebna i pomoć u povezivanju tih uputa sa zadatkom. Većina djece počinje kontrolirati svoju pozornost s četiri godine kada mogu istovremeno poslušati upute a da pritom ne prekinu aktivnost“. (Shadan, 1997.,65.str)

4. POTICANJE KOMUNIKACIJE

Društvenost je djetetu urođena. Ona rezultira emocionalnim razmjenama između njega i njegove okoline. Dobro je poticati i razvijati sklonost emocionalnim razmjenama kod djece. Pritom je poželjno rabiti sve mogućnosti ostvarivanja, produživanja i bogaćenja emocionalnog kontakta s djetetom, kao što su dodir, pokret, izražaj, glas, govor.

Praktično – situacijska komunikacija ključni je oblik učenja u dobi od kraja prve godine pa sve do četvrte godine, odnosno do ovladavanja verbalnom komunikacijom. Ona omogućava i potiče razmjenu značenja te tako utire put verbalnoj komunikaciji. (Rade, 2002.)

„Dobra komunikacija između djeteta i njegove okoline bitan je činitelj učenja i jedan od preduvjeta za razvoj verbalne komunikacije i ovladavanje jezikom.“ (Rade, 2002., 38. str.)

4.1 ZAJEDNIČKE AKTIVNOSTI

Vrlo je važno dijete uključivati u zajedničke aktivnosti, pritom je dobro prepoznati što dijete veseli i raduje i na koje se sve način voli igrati. Djeca vole kada ih se uključuje u zajedničke aktivnosti s okolinom te se vole osjećati korisno. Poželjno je da roditelji sve više uključuju djecu u svakodnevne poslove, primjerice da dozvole djetetu prati dok oni peru, brisati dok oni brišu, slagati dok oni slažu, guliti jednu mandarinu dok oni gule drugu, mijesiti dio tijesta koje i oni mijese, „kuhati“ u svom lončiću kao što oni kuhaju u „pravom loncu“. (Rade, 2002.)

Slika 3: Uključivanje djeteta u svakodnevne poslove



Izvor: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQxbh2s2qNvkUQZGrGP3btwGegWm-b11MCI9FZ3rYg7AsRaTzag> (14.09.2018.)

U vrtiću djecu možemo poticati na zajedničko pospremanje sobe, zatim spremanje materijala i poticaja nakon aktivnosti, spremanje zdjelica nakon ručka, spremanje igraćaka nakon spavanja, donošenje i spremanje stvari u njihove ormariće. Pritom je važno s djetetom komunicirati, opisivati i imenovati, postavljati pitanja, poticati da i oni sudjeluju u komunikaciji.

Primjerice, prematanje i presvlačenje djeteta je izvrsna prilika za poticanje komunikacije. Možemo izvoditi ritmičke igre s dijelovima njegova tijela, brojalice,

imenovanje odjeće i obuće. Izlazak u šetnju ili boravak na dječjem igralištu možemo iskoristiti za upoznavanje s drugom djecom, uočavanje i imenovanje životinja, cvijeća, promatranje, imenovanje te oponašanje zvukova prijevoznih sredstava. Vrijeme prije popodnevno odmora možemo iskoristiti za pričanje priča, u kojem mogu sudjelovati i djeca.

4.2 IGRANJE

Svaku igru dobro je temeljiti na aktivnostima koje prije svega zadovoljavaju osnovne potrebe malog djeteta, kao što su: uživanje u osjećaju prihvaćenosti, ljubavi i topline, uživanje u igranju, u kretanju, u otkrivanju svijeta, uživanje u osjećaju moći. (Rade, 2002.)

Također igra mora biti zanimljiva. Igru je potrebno primijeniti i kao poticaj za razvoj dobre suradnje i ugodne atmosfere. Ponekad dijete treba i drukčije oblike igranja. Osim mnoštva igračaka koje svakodnevno istražuje i igra se s njima potrebna mu je i igra u kojoj su roditelji ili odgojitelj i on glavni i jedini sudionici. Pritom je važno da odrasla osoba koja potiče igru osjeća naklonost prema djetetu te da uživa u igranju. Djeca u igri vole sve ono što je povezano s porastom napetosti (Još gore, još gore, još...), iščekivanjem (Ide, ide...), neočekivanim ili neuobičajenim (Noge su gore?), fizički ugodnim, prisnim, smiješnim, takmičarskim (Tko će prvi ustati), zamišljanjem (Kao da...)... (Rade, 2002.)

„Varijacije intenziteta, intonacije, ritma, mimike, geste, pauze i dr. pridonose općem ozračju afektivnosti i izražajnosti, ali one su tek odraz unutrašnjeg raspoloženja, nakane ili naprosto doživljaja. Situacija igre i komunikacija u njoj pokretači su koji bude emocije i potiču aktivnost.“ (Rade, 2002., 40. str)

Slika 4: **Igra s djetetom**



Izvor: https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcS4OG_vW4asqyrzU4BLcYER4AUGxH_idjvsE8oJl3sBnIXHy8TGHg (14.09.2018.)

5. POTICANJE RAZVOJA GOVORA

Dijete potičemo na govornu aktivnost na načine da u nekoj situaciji očekujemo da dijete ponovi naš govorni iskaz, da odgovori na postavljeno pitanje ili da spontano govorno prokomentira nastalu situaciju (Rade, 2002.).

Važnu ulogu u razvoju komunikacijskih vještina imaju i igre za razvoj fine motorike, igre prstićima, pjesmice, brojalice te slikovnice.

5.1 RAZVOJ FINE MOTORIKE

Istraživači Instituta za fiziologiju djece i adolescenata Akademije znanosti Rusije dokazali su da razina razvoja govora u djece izravno ovisi o stupnju formiranosti finih pokreta prstiju ruku. Istražujući na velikom uzorku djece zaključili su da je razvoj govora normalan ako i razvoj pokreta prstiju odgovara dobi. Ako razvoj finih pokreta zaostaje, čak i onda kad je opća motorika uredna, zaostajat će i razvoj govora. (Findak, 1995.) Povezanost razvoja govora i fine motorike, posebno spretnost ruke i prstiju, lako je uočiti jer se sva djeca u trenutku kada ne mogu pronaći potrebnu riječ pomognu rukom i koriste geste. Stimuliranje fine motorike prstiju jedan je od važnih dijelova govorne stimulacije. Sa stimuliranjem prstića možemo

započeti već nakon 6-7 mjeseci života bebe uz pomoć blagog masiranja šake i svakog prstića u trajanju 2-3 minute.

Aktivnosti koje razvijaju finu motoriku i stimuliraju razvoj govora:

Igre s prstićima čine dijete emocionalno i mentalno opuštenim, pa ih je zato potrebno započeti već u najranijoj dobi. Prilikom vježbanja prstića potrebno je pjevati jednostavne ritmične pjesmice i brojalice jer se na taj način razvija djetetov govor.

U svakodnevnim rutinskim aktivnostima; poput presvlačenja pelena, možemo pjevati uz masažu tijela pjesmice: „Ide, ide bubamara“, „Ide, ide mali miš“, „Gele gec“ i sl. Isto tako kod maženja i individualnog kontakta možemo ponavljati pjesmice za masažu i upoznavanje dijelova tijela: „Ide slon“, „Reži, maži“, „Mačić“, „Điha, diha“ i sl.

Već od druge godine moguće je predlagati djeci brojne aktivnosti koje potiču razvoj fine motorike. Evo nekih od njih: modeliranje tijesta ili plastelina, nizanje perlica, provlačenje vezica kroz otvore, zakopčavanje-otkopčavanje, sakupljanje sitnih predmeta, crtanje, bojanje, oblačenje malih lutki, građenje kocki i sl. Ovakve aktivnosti trebale bi biti svakodnevne igre djeteta jer doprinose jačanju mišića šake, njene spretnosti, razvijanju koordinacije oko-ruka, razvoju opažanja i koncentracije.

Slika 5: Igra plastelinom – razvoj fine motorike



Izvor: https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTXS5wEjiws0089C1gkMrjRdPc4FNBXk4lwx0ZDuzd4ee4GY_yNxA (14.09.2018.)

5.2 PJESMICE I BROJALICE

Sve pjesmice i brojalice treba glasno artikulirati, te popratiti gestama i pokretom, jasnim ritmom, a po mogućnosti i jednostavnom melodijom. Primjerice, pjesmicu „Auto“, možemo iskoristiti za govornu vježbu za poticanje glasovnih oponašanja, možemo uvesti i rekvizite te pokret, kako bi djeca s veseljem i zanimanjem prihvatila.

Svakodnevne aktivnosti možemo popratiti pjesmicama, kao na primjer, za vrijeme pranja ruku možemo pjevati pjesmu „A kako se ruke peru“ ili „Sapunčiću, mjehuriću“. Iako jaslička djeca ne mogu pratiti pravila igara, djeca uživaju u provedbi igre u pjevanju, plesu, završetku igre- čučnju, ciki ili vrisci. Za te aktivnosti možemo iskoristiti pjesmice kao što su: „Ringe raja“, „Kad si sretan“, „Boc, boc iglicama“ i sl.

Djeca s veseljem ponavljaju i brojalice, primjerice „En ten tini“, „Pliva patka“, „Eci peci pec“, što također uvelike pridonosi razvoju govora, a ujedno potiče na stvaranje ugodne i vesele atmosfere u skupini.

5.3 SLIKOVNICE

Slikovnice i slike imaju važnu ulogu u razvoju govora, uz to su jako zanimljive djeci, te ih djeca rado donose odraslima s neizrečenim pozivom da im se imenuje ono što je slikom predstavljeno, te da se o tome nešto kaže i interpretira. Ali da i ona mogu nešto reći potaknuta slikom. Kod slika u slikovnicama svakako je riječ o prijevodu s vizualnoga u verbalni kod (Petrović-Sočo, 1997.) onako kako to može učiniti sam prevoditelj. Ako je slika potaknula koje dijete da govori o svom doživljaju, to možemo smatrati poželjnom i dobro došlom prigodom za dječji iskaz. Mi ga možemo ohrabriti i po potrebi dopunjavat. Dijete neka govori koliko i kako može. (Došen-Dobud, 2004.)

Slika 6: Čitanje slikovnice



Izvor: https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcT2RceHZTH4hp3_uHFkw_Wynw9hpgqSdRye7FnbkkZJe6f3b6_Ei (14.09.2018.)

6. DJECA S TEŠKOĆAMA U KOMUNIKACIJI

„Mnoga djeca s teškoćama u razumijevanju govora prepoznaju se upravo po tome što ne znaju odgovoriti na pitanja. Pitanje „Što radi/iš?“ najčešće će „prećuti“ ostavljajući nas bez ikakva odgovora ili će ga samo ponoviti, želeći zadovoljiti komunikacijsku situaciju u kojoj prepoznaju intonaciju pitanja koje čeka odgovor.“ (Rade, 2002., 45. str)

Roditelje i odgojitelje često zbunjuje što ta djeca spontano katkad dosta govore izgovarajući cijele rečenice, recitirajući cijele pjesmice, a nisu u stanju odgovoriti na pitanja. „Primjerice, dijete kaže: Jako sam umoran. Trčao sam. Bole me noge. Kada ga pitamo: Što si radio? Tko je trčao? Od čega te bole noge? Kako se osjećaš? i sl., vidimo da ne zna što ga zapravo pitamo. Ili primjerice, roditelj će djetetu reći: Dođi k meni, i dijete će doći. Kada roditelj pita dijete: Tko je meni došao?, dijete će samo reći...došao... Među djecom koja su sklona ovakvom ponavljanju katkad je teško, ali je važno ustanoviti radi li se samo o još neusvojenoj tehnici pitanje odgovor ili o automatskom ponavljanju bez razumijevanja.“ (Rade, 2002., 45.str)

Postoje jednostavni i općeprihvaćeni načini poticanja kojima možemo povoljno djelovati na djetetovu verbalnu spremnost (Rade, 2002., 46-47.str):

- Što je dijete mlađe, neka obraćanje njemu bude izravnije: iz neposredne blizine, uz kontakt oči u oči.
- Dok govorimo, izražavamo se cijelim tijelom, rukama, prstima, glavom, glasom, mimikom; pokazujemo što, tko, čije, gdje i prikazujemo kako, koliko, kakvo.
- Pokušavamo uočiti što dijete voli, želi, gleda i pokazuje. Uključujemo se u njegove omiljene aktivnosti i trenutačne interese i razgovaramo s njim upravo o njima.
- Što je poruka važnija, time i govor mora biti prilagođeniji: blago usporenog tempa, jednostavne gramatike i bogate izražajnosti (većih intonacijskih raspona, naglašenog ritma).
- Svaki iskaz djeteta treba ponoviti, nadopuniti, pitati ga još nešto. Kada dijete za psa kaže Av, treba reći: Da, to je pas. Pas laje: av, av, av. A kako maca mijauče? To je iznimno važan oblik učenja jezika.
- Svaki verbalni pokušaj djeteta treba nagraditi pohvalom i oduševljenjem. Dijete se ne smije ispravljati.
- U stankama, dok iščekujemo odgovor djeteta, a mislimo da ga dijete još ne zna, treba pokušati šapatom govoriti umjesto njega, kako bi mu pokazali što od njega očekujemo. Potrebno je pohvaliti i najmanji pokušaj.
- Poslije svake aktivnosti, rečenice, potrebno je napraviti malu stanku iščekivanja, pokazujući djetetu da postoji vrijeme predviđeno za njega. Trebamo biti strpljivi.
- Na kraju svakog iskaza potrebno je katkad podignuti intonaciju, dajući smisao pitanja. Dijete tada zna da računamo i na njega.
- Nikada se djetetu ne govori: Ružno si to rekao! Govori lijepo! Ne može govor biti ružan. Može samo biti još nesavršen. A dijete je u naporu da nas zadovolji.
- Nikada se ne uspoređuje govor djeteta s govorom drugih vršnjaka. Treba mu izraziti priznanje za uloženi trud, te ga tako poticati za daljnji razvoj.

7. KOMUNIKACIJA ODRASLIH S DJECOM

Želimo li s djecom kvalitetno razgovarati, moramo uložiti mnogo energije, truda i znanja. Isto tako želimo li ih odgajati tako da postanu ispunjeni i uspješni, moramo se potruditi te mnogo toga učiti o njima. (Slunjski, 2014.)

Da bismo mogli ljudski preživjeti, tvrdi naš ugledni komunikolog Pavao Brajša, moramo razgovarati. (Brajša, 2003.) Razgovarati ne znači samo drugome upućivati ili s njim razmjenjivati riječi, nego mnogo više od toga. S drugom osobom ne razgovaramo samo riječima, nego i na mnogo neverbalnih i verbalnih načina.

U najranijem djetinjstvu dijete pokušava razumjeti različite verbalne i neverbalne poruke koje mu upućuju važne osobe u njegovu okruženju. „Neverbalne poruke koje mu oni upućuju uključuju izraze njihova lica, mimiku te govor tijela. Postoji mišljenje da se u izravnim (tj. „lice u lice“) interakcijama s djetetom, čak 55% značenja poruke prenosi upravo izrazom lica, gestama i tijelom, a 38% glasom kojim se djetetu obraća. Dakle nije samo važno ono što se djetetu govori, nego i kako se to čini. Slušanje i razmišljanje su jednako važne sastavnice razgovora, kao što je i govorenje“. (Slunjski, 2014., 45.str.)

„Što je dijete mlađe, to je pažljivo slušanje važnije. U ranoj dobi ono uključuje i „hvatanje“ ne samo onog što je izrečeno riječima, nego i kroz mnogo drugih „kanala“ kao i raznih oblika izražavanja“ (Slunjski, 2014., 55.str). Kao na primjer, poput likovnog izražavanja, glazbenog izražavanja, pokreta tijela, dramskog izražavanja. Korištenje takvih izričaja može pridonijeti uspješnijoj komunikaciji s djecom, te uvelike olakšati njihovo razumijevanje.

8. DIJETE I JEZIK UMJETNOSTI

Crtanje, slikanje i općenito korištenje svojih simboličkih jezika, za dijete je svojevrsno iskustvo istraživanja. Njima ono izražava svoje potrebe, želje, pretpostavke i otkrića. Oni dijete potiču na komunikaciju sa drugom djecom i odraslima. (Slunjski, 2014)

Djeca o onome što znaju, osjećaju i doživljavaju, komuniciraju ne samo riječima, nego i crtanjem, slikanjem, dramskim i glazbenim izražavanjem, pokretom, plesom i sl. Sve te umjetničke jezike djeca koriste u različitim aktivnostima.

8.1 DRAMSKI JEZIK

Dramski izričaji djece preklapaju se njihovom dramskom igrom. U njima djeca često „igraju“ situacije koje za njih imaju posebnu vrijednost, npr. proslava rođendana, ili oponašaju određene osobe, npr. liječnika, ili pak oponašaju životinje, odnose odgojitelja i djece, odnos roditelja međusobno i sl. Pri tome djeca izražavaju (komuniciraju) svoja različita znanja, svoje želje, brige, strahove, sumnje i sl. Dramskim jezikom djeca mogu izraziti svoja različita iskustva te način na koji ta iskustva doživljavaju. (Slunjski, 2013.)

Uživljeno u određenu ulogu, primjerice u ulogu vuka, dijete se ponaša kao što se ponaša vuk, osjeća ono što osjeća vuk, misli onako kao što to čini vuk i voli ono što on voli. To pokazuje izrazom lica, mimikom, pokretom tijela i svim drugim oblicima izražavanja. Druga djeca koja sudjeluju u igri, vjeruju da se vuk „pojavi“, oni ga se istinski boje (jer je opasan), ako „igraju“ ulogu prašćića, koji bježe od vuka i traže svoje sklonište.

U ovakvim igrama, djeca svoja znanja i različite emocije izražavaju na jedan poseban, sebi svojstven način.

Slika 7: **Dramska igra**



Izvor: https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRAHbzLjTNR8Z35nwj_ZfHwkhkAFIfe94-JNNZfOyAh3HFu-uD (14.09.2018.)

8.2 GLAZBENI JEZIK

Glazba je jezik, tj. način komuniciranja. Glazbeni jezik djece je povezan s njihovim glazbenim stvaralaštvom. Najlakše ga je pronaći u aktivnostima u kojima je dijete slobodno i neopterećeno očekivanjima odraslih. Najčešće se radi o spontanim i neplaniranim izričajima djece koji uključuju pjevanje, pljeskanje rukama, pucketanje prstima ili kreiranje različitih zvukova glazbenim instrumentima. Njima dijete može komunicirati, na način da izražava svoje ideje te pričati vlastitu „glazbenu priču“, i to različitim ritmom, tempom ili glasnoćom. (Slunjski, 2013.)

Dijete nam na taj način može poručiti kako se osjeća u određenoj situaciji, može međusobno komunicirati s vršnjacima, te može izraziti svoje želje i ideje.

Slika 8: Sviranje na glazbenim instrumentima - dječje stvaralaštvo



Izvor:

[https://www.google.ca/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fklokanica.24sata.hr\(14.09.2018.\)](https://www.google.ca/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fklokanica.24sata.hr(14.09.2018.))

8.3 JEZIK TIJELA

Oslanja se na pokret, ples i druge vrste kretanja. Također se javlja u situaciji kada je dijete slobodno i nesputano. Dijete izražava svoje ideje i osjećaje, te iskustva i doživljaje.

Svojim tijelom često priča razne priče, o sebi, drugim osobama ili životinjama, čak i neživim predmetima. Tijelom može izraziti kako nešto nastaje, kako se razvija i mijenja. Kako raste biljka, kako se drvo ljulja na vjetru, kako more proizvodi valove

ili kako se kreću životinje. To su samo neke od omiljenih tema za „govor“ djeteta jezikom tijela. (Slunjski, 2013.)

Dijete se rado izražava i različitim izrazima lica, gestikulacijama i pantomimom. To je vidljivo u igrama u kojima želi izraziti određene emocije.

Slika 9: Izražavanje djeteta različitim izrazima lica



Izvor: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRsNDze7xho9W28aYJGAMQbdtXULsEbqaBCFm8A5pMIbeOXF-1kKA> (14.09.2018.)

8.4 LIKOVNI JEZIK

Likovni jezik djece posebno je važan, jer njime ona mogu izraziti ono što mnogim drugim „jezicima“ ne mogu. Dijete izražava svoje unutarnje osjećaje, svoje poimanje sebe te svijeta oko sebe. Likovnim jezikom djeca kreativno izražavaju svoja iskustva, doživljaje, znanja, ideje i misli. Likovni uradci djece sadržavaju složen jezik simbola, koje bismo trebali prepoznati. Dijete nam crtežom poručuje kako se u tom trenutku osjeća, kako razmišlja, što voli te što ga ispunjava.

Slika 10: **Izražavanje likovnim jezikom**



Izvor: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcT5vAb1WbZRN0hkXNHvLrV-wciW-ZO1dHN6lLbTLwqw-utAEw> (14.09.2018.)

9. BABY SIGNS PROGRAM

Autorice BabySigns programa su dr. Linda Acredolo i dr. Susan Goodwyn, profesorice psihologije sa Kalifornijskog sveučilišta. Od 1982. do 1985. vršile su opservacijsko istraživanje i ustanovile kako je spontano korištenje simboličkih gesti uobičajeno. Svrha programa je pružiti bebama mogućnost komunikacije prije nego progovore. Bebe već koriste znakove, pa im ovaj program omogućuje prirodno učenje. Program je, osim u obiteljima koristan i u vrtićima, jer smanjuje suze i frustracije, smanjuje ugrize i druga agresivna ponašanja, gradi povjerenje između beba i odgojitelja, pomaže odgojiteljima bolje opažati i reagirati, potiče pozitivan emocionalni jezik, stvara „univerzalan“ jezik te osigurava uspješan intelektualni razvoj. (Acredolo i Goodwyn, 2010.)

Višestruke su koristi od usvajanja znakova, i to: pozitivan utjecaj na govorno-jezični razvoj, bolje razumijevanje govora, širenje rječnika, veća privrženost, pružanje djetetu mogućnosti iniciranja komunikacije, razvoj simboličkog mišljenja, poticanje intelektualnog razvoja, poticanje kreativnosti, olakšavanje pamćenja, jačanje samopoštovanja.

Znakovni jezik u vrtiću odličan je za razvoj rane pismenosti, potiče razvoj fine motorike, omogućuje bolje učenje i pamćenje, pomaže održavanju pažnje, dovodi do boljeg pamćenja teksta pjesama.

Znakovanje se može primjenjivati grupno i individualno, za vrijeme dnevnih rutina, kod učenja pjesmica, za prizivanje pažnje na vizualan način, kao aktivnost za smanjenje psihomotornog nemira, kao znakovi za emocije te znakovi za modifikaciju ponašanja.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

9.1 POČETAK ZNAKOVANJA

Postoje tri pristupa koji određuju kada početi sa znakovnim jezikom za bebe, od rođenja pa do 8. mjeseca, od 8. do 12. mjeseca te od 12. mjeseca i kasnije. Ako krenemo sa znakovanjem od rođenja, kao što to čine gluhi roditelji, trebat ćemo duže čekati da beba uzvрати, 4 do 12 tjedana, no do prve godine može naučiti preko 40 znakova, a mnogi će ih početi kombinirati. Razdoblje od 8 do 12 mjeseci je optimalno ukoliko odmah želimo vidjeti rezultate, prvo ćemo čekati 2 do 8 tjedana, a ubrzo nakon što dijete usvoji 5 do 10 znakova uslijedit će eksplozija znakova i kombinacija u rečenice. Ukoliko krenemo znakovati s djetetom od godine dana bilo bi dobro početi sa znakovima koji predstavljaju riječi koje još ne mogu izgovoriti, a znakove koje mu pokažemo počet će koristiti u razdoblju od jednog dana do 6 tjedana, brzo će doći do eksplozije znakova, a najvjerojatnije i do eksplozije riječi.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

Pokazatelji pomoću kojih možemo odrediti da li je dijete spremno za učenje znakova: pokazuje prstom, donosi predmete i očekuje odgovor odraslog, maše pa-pa, pokazuje glavom „da“ ili „ne“, zanimaju ga slikovnice. Dovoljno je da dijete pokazuje više od dva navedena ponašanja kako bi znali da li je spremno za učenje znakova.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

Pravila kojih se moramo držati kako bi dijete uspješno znakovalo: uvijek uparivati govor i znak, biti strpljivi, početi s jednostavnim znakovima, često ponavljati znak i riječ, u početku pokazivati predmet ili ga držati, uvijek nagraditi djetetove pokušaje izvođenja znaka, znakove izvoditi u razini djeteta.

9.2 RAZVOJNE FAZE ZNAKOVANJA

1. Prvi znak
2. Skup znakova (nakon naučenih 5 do 10 znakova rječnik znakova brzo raste te nakon 4 do 6 tjedana od pojave prvog znaka javlja se kombinacija znakova)
3. Eksplozija znakova (djetetov govorni i znakovni rječnik raste zajedno s napretkom u kognitivnom i socio-emocionalnom razvoju)

Sa znakovnim jezikom za bebe možemo nastaviti i nakon što dijete počne razvijati govor. Koristan je za riječi koje je djetetu teško izgovoriti, u situacijama kada nije moguće govoriti, kao „tajni znak“, za olakšavanje pamćenja i dosjećanja, kada im je o nečemu teško govoriti, kada ne želimo javno na nešto upozoriti dijete.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

9.3 ZNAKOVANJE U KONKRETNIM AKTIVNOSTIMA

Znakovanje uz slikovnice će u početku biti pasivno, a kasnije interaktivno. Kako bi se izbjegla usmjerenost na listanje slikovnice i tako spriječilo pokazivanje znaka, bolje ju je u obliku slikopriče nalijepiti na plakat. Dobre su priče s puno ponavljanja, koje ćemo uz dramatizaciju popratiti znakovima.

Razne gre prstićima djeci pomažu u vježbanju slušnog pamćenja, govora, pokreta, fine motorike i poticanju kreativnosti, ali su i dobra prilika za učenje znakova.

Pjesmice će se lakše učiti ako se poprate znakovima. Za mlađu djecu su dovoljna dva do tri znaka u pjesmici, a kako odrastaju poželjno je da ih bude više.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

9.4 ZNAKOVANJE I DJECA S POSEBNIM POTREBAMA

Svako dijete s posebnom potrebom nosi određen teret, a zadatak odraslih je učiniti da taj teret što manje negativno djeluje na djetetov razvoj, stoga je znakovanje jedan od korisnih načina koji mogu pomoći djeci koja ne mogu razviti govor, usporeno ga

razvijaju, nerazumljivo govore, djeci sa Down sindromom, djeci s autizmom, sramežljivoj djeci, ali i darovitoj djeci.(Acredolo i Goodwyn, 2010.)

9.5 PRIMJERI ZNAKOVANJA U MLAĐOJ JASLIČKOJ SKUPINI

Znakovanje sam provela u mlađoj jasličkoj skupini „Ježići“, u kojoj su djeca u dobi od 1 do 2 godine. Tijekom pedagoške godine sam s djecom ponavljala pjesmice i listala slikovnice prateći ih znakovima iz znakovnog jezika za bebe te sam svakodnevne situacije poput ručka, pranja ruku, spremanja u garderobi i spremanja za spavanje popratila znakovima iz istog jezika. Djeca su ga dobro prihvatila, djeci koja govore, znakovi su bili odličan podsjetnik na tekst pjesme, a onoj koja ne govore omogućili su aktivnije sudjelovanje. Znakovi koje sam često koristila ušli su djeci u naviku pa su znak za „dobar tek“ redovito koristili prije ručka. Jedna djevojčica je osmislila svoj znak za pelenu, kojim mi pokazuje da je treba promijeniti. Pjevali smo pjesme: Padaj, padaj kišice, Padaj, padaj snježiću, Zeko, Mali pauk, Visibaba mala, te brojalice: Stari deda, Iš'o medo u dućan, Iš'o medo u šumicu, Medo jede jabuku. Unutar navedenih pjesama i brojlica te u svakodnevnim aktivnostima koristili smo sljedeće znakove: avion, beba, cipele, cvijet, čarape, djed, dobar tek, duda, gdje, hvala, igrati se, jabuka, jesti, još, kapa, kiša, knjiga, konj, krava, kuća, lav, leptir, mačka, medo, mjehurići, pas, patka, pauk, pelena, pile, piti, sjesti, slon, snijeg, spavati, sunce, vlak, voće, zeko, žaba. Primijetila sam kako znakovanje ima vrlo pozitivan utjecaj na govorno-jezični razvoj kod djece, bolje razumijevanje govora, širenje rječnika, razvijanje komunikacije te poticanje kreativnosti.

Slika 11: **Znakovi za komunikaciju**



Izvor: <http://www.babysigns.hr> (14.09.2018.)

10. ZAKLJUČAK

Uz pomoć igre djeca upoznaju svijet, skupljaju životna iskustva, usvajaju norme ponašanja te stječu komunikacijske vještine. Igra pokreće djetetov mozak, tijelo i maštu. Ona ubrzava razvoj govora i komunikacijskih vještina. Stoga je vrlo bitna uloga vrtića i odgajatelja da potiču razvoj sposobnosti služenja svim jezičnim sredstvima u komunikaciji te da se dijete zna prilagoditi raznim komunikacijskim situacijama u vrtiću i životu općenito.

Govor omogućava komunikaciju, a time i mogućnost socijalizacije. Ispravan govor podrazumijeva pravilno izgovaranje svake riječi, bez tepanja. Govor se razvija igrom, pričanjem i čitanjem priča, promatranjem te imenovanjem ilustracija u slikovnicama, po zidovima i panoima. Posebno treba raditi vježbe za bogaćenje dječjeg rječnika, pokazivanjem novih predmeta, izgovaranjem novih riječi te traženjem objašnjenja od djece što bi one mogle značiti, zapažanjem novih riječi u vezi s promatranim slikama u pričama i bajkama. Važnu ulogu u razvoju komunikacijskih vještina ima i fina motorika, posebno spretnost ruke i prstiju. Djeca u trenutku kada ne mogu pronaći potrebnu riječ pomognu si rukom i koriste geste. Igre prstima se potiču pjevanjem jednostavnih ritmičkih pjesmica i brojalica te na taj način se stimulira djetetov govor. Postoji i niz drugih aktivnosti koje uistinu vesele i ispunjavaju djecu, a ujedno pridonose razvijanju komunikacijskih vještina, kao što su dramatizacija, scenske razgovorne igre s lutkama, usmena dramatizacija bajke i basne. Razvoj govornih sposobnosti djece prati se prema njihovoj kronološkoj dobi i uvjetima u kojim se razvija svako dijete u obiteljskom domu i kulturi iz koje dolazi.

Komunikacijom dijete upoznaje svoju okolinu, osobe koje brinu o njemu, upoznaje i sebe, te na taj način dolazi do osvješćenja vlastitog identiteta. Zato je važno razvijati komunikacijske vještine kod djece već u najranijoj dobi. „Bez komunikacije i interakcije s djetetom nema pravog poticaja njegova govornoga, komunikacijskoga i ukupnog razvoja“ (Došen-Dobud, 2004.,105.str). Važno je djetetu dati do znanja da ga pažljivo slušamo, da promatramo i doživljavamo njegove načine izražavanja. Na taj način djetetu pružamo određenu sigurnost te potporu i podršku za razvijanje komunikacijskih vještina. „Razvoju djece više koristi ravnopravan, partnerski, uvažavajući odnos s odraslima, nego li bilo kakve strategije odgoja ili dosljedno poštovanje odgojnih principa“ (Slunjski, 2003., 17.str).

Dvosmjernu i uvažavajuću komunikaciju u vrtiću može razviti onaj odgajatelj koji kod djece potiče razvoj vlastitog mišljenja, tumačenja i kreativnosti te koji svoje veće znanje ne smatra jačom pozicijom, nego većom odgovornošću i obavezom razvijanja kvalitetne komunikacije.

LITERATURA

- 1.Acredolo, L. i Goodwyn, S. (2010.) *BabySigns: Kako razgovarati s vašom bebom prije nego vaša beba progovori*. Zagreb: Tehnička knjiga
- 2.Apel, K. i Masterson, J. (2004.) *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Zagreb: Ostvarenje
- 3.Brajša, P. (1994.) *Pedagoška komunikologija. Razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine
- 4.Brajša, P. (1996.) *Umijeće razgovora*. Pula: C.A.S.H.
- 5.Brajša, P. (2003.) *Roditelji i djeca*. Zagreb: Glas koncila
- 6.Brajša-Žganec, A. (2003.) *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- 7.Došen-Dobud, A. (1995) *Malo dijete, veliki istraživač*. Zagreb: Alinea
- 8.Došen-Dobud, A. (2004.) *S djecom u jaslama*. Zagreb: Alinea
- 9.Findak, V. (1995.) *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju*. Zagreb: Školska knjiga
- 10.Juul, J. (1995.) *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Educa
11. Milanović, M. I suradnice (2014.) *Pomozimo im rasti*. Zagreb: Tehnička knjiga
- 12.Miljak, A. (1991.) *Istraživanje procesa odgoja u dječjim jaslama*. Zagreb: Školska knjiga
- 13.Miljak, A. (2009.) *Življenje djece u vrtiću*. Zagreb: Naklada SM
- 14.Petrović-Sočo, B. (1997.) *Dijete, odgajatelj i slikovnica*. Zagreb: Alinea
- 15.Rade, R. (2002.) *Malo dijete i prostor*. Zagreb: Tiskara Kolarić
- 16.Sheridan, M. (1997.) *Dječji razvoj od rođenja do pete godine*. Zagreb: Educa
- 17.Slunjski, E. (2003.) *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*. Zagreb: Mali profesor

- 18.Slunjski, E. (2013.) *Kako djetetu pomoći da (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti*. Zagreb: Element
- 19.Slunjski, E. (2014.) *Kako s djetetom razgovarati i razvijati kvalitetan odnos*. Zagreb: Element
- 20.Starc, B. i suradnice (2004.) *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Tehnička knjiga
- 21.Stevanović, M. (2003.) *Pedagoška pedagogija*. Rijeka: Studio Moderna
- 22.Škarić, I. (1988.) *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Ovim potpisom potvrđujem da sam samostalno pisala svoj završni rad te da sam njegov autor.

(Marija Sremić)

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi i adekvatno navedeni u popisu literature.

Marija Sremić

Petrinja, rujan 2018.

